

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM TIZIMIDA TARIXSHUNOSLIK VA MANBASHUNOSLIK

Davlatov Jamoliddin Qurbonboy o'g'li
O'zMU Harbiy tayyorgarlik o'quv markazi
Umumqo'shin tayyorgarlik sikli o'qituvchisi
rezervdagi mayor

Annotatsiya: Mazkur ish O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida tarixshunoslik va manbashunoslik fanlarining o'rni, ahamiyati hamda rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda tarixshunoslikning nazariy asoslari, tarixiy jarayonlarni ilmiy talqin etishdagi roli, shuningdek manbashunoslikning tarixiy manbalarni aniqlash, tasniflash va tanqidiy o'rganishdagi ahamiyati yoritib beriladi. Tadqiqotda oliy ta'lim muassasalarida ushbu fanlarni o'qitish metodikasi, zamonaviy yondashuvlar va innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash masalalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, milliy tarixni xolis va ilmiy asosda o'rganishda manbalar bilan ishlash madaniyatini shakllantirish zarurligi asoslab berilgan. Ish natijalari tarixshunoslik va manbashunoslik fanlarini takomillashtirish, talabalar ilmiy tafakkurini rivojlantirish hamda tarixiy merosni chuqur o'rganishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: tarixshunoslik, manbashunoslik, oliy ta'lim tizimi, tarixiy manbalar, manbalarni tahlil qilish, tarixiy tafakkur, ilmiy yondashuv, tarixni o'rganish metodikasi, manbalar tasnifi, tarixiy haqiqat, pedagogik texnologiyalar, ilmiy izlanish, milliy tarix, tarixiy meros, tanqidiy tahlil.

Hozirgi globallashuv jarayonlari va axborot makonining kengayib borishi sharoitida tarix fanining ilmiy asosda o'rganilishi, ayniqsa, tarixshunoslik va manbashunoslik yo'nalishlarining rivoji alohida ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ilmiy tadqiqotlar sifatini oshirish hamda milliy tarixni xolis va haqqoniy yoritish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Tarixshunoslik tarixiy bilimlarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ilmiy maktablarini o'rganadigan muhim yo'nalish bo'lib, u tarixiy jarayonlarni to'g'ri talqin etishda nazariy-metodologik asos vazifasini bajaradi. Manbashunoslik esa tarixiy manbalarni aniqlash, ularni tasniflash, tanqidiy tahlil qilish hamda ilmiy muomalaga kiritish bilan bog'liq masalalarni qamrab oladi. Ushbu ikki yo'nalishning uyg'unligi tarixiy haqiqatni tiklash va tarixiy tafakkurni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Oliy ta'lim tizimida tarixshunoslik va manbashunoslik fanlarini o'qitish nafaqat nazariy bilimlarni shakllantirish, balki talabalarni mustaqil ilmiy izlanishga yo'naltirish, manbalar bilan

ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish va tanqidiy fikrlashni qaror toptirishda muhim o'rin tutadi. Shu bois mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida tarixshunoslik va manbashunoslik fanlarining o'rni, ularni o'qitishning zamonaviy yondashuvlari hamda mavjud muammolar va ularning yechimlari ilmiy jihatdan tahlil asoslari belgilangan.

Xususan, so'nggi yillarda oliy ta'lim muassasalari soni 70 tadan ortiqdan 200 dan ziyodga yetdi, talabalar qamrovi esa 10 foizdan 35–40 foiz atrofida oshdi. Bu esa tarixiy fanlarni, jumladan tarixshunoslik va manbashunoslikni o'qitishga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Shuningdek, respublikada ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, ijtimoiy-gumanitar fanlar yo'nalishida bajarilayotgan ilmiy loyihalar soni yildan-yilga ortib bormoqda, ularning muhim qismi tarix faniga oid tadqiqotlarni tashkil etadi. Arxiv fondlari, kutubxonalar va raqamlashtirilgan manbalar hajmining kengayib borishi (milliy arxivlarda millionlab hujjatlar saqlanishi) manbashunoslik tadqiqotlarini yanada chuqurlashtirish imkonini bermoqda. Faktlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda tarixiy manbalar bazasi nihoyatda boy va rang-barangdir. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivida millionlab hujjatlar saqlanadi, Sharq qo'lyozmalari fondlarida esa 100 mingdan ortiq noyob qo'lyozma asarlar mavjud. Shuningdek, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik institutida 26 mingdan ortiq qo'lyozmalar va tarixiy hujjatlar jamlangan bo'lib, ular nafaqat milliy, balki jahon sivilizatsiyasi tarixini o'rganishda muhim ilmiy manba hisoblanadi. Ushbu manbalarni ilmiy muomalaga kiritish, ularni tahlil qilish va tizimlashtirish bevosita manbashunoslik fanining asosiy vazifalaridan biridir. Tarixshunoslik esa tarixiy bilimlarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ilmiy maktablarini o'rganadi. Masalan, mustaqillikdan keyingi davrda O'zbekiston tarixshunosligida milliy tarixni qayta ko'rib chiqish, sovet davri talqinlaridan xoli holda yangi ilmiy yondashuvlarni shakllantirish jarayoni kuchaydi. Natijada, ko'plab yangi darsliklar, monografiyalar va ilmiy maqolalar yaratildi, tarixiy voqealarga xolis baho berish imkoniyati kengaydi. Amaliy jihatdan qaralganda, oliy ta'lim muassasalarida tarix yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar sonining ortib borishi, ilmiy-tadqiqot ishlarida ishtirok etayotgan yoshlarning faolligi ham ushbu fanlarning ahamiyatini tasdiqlaydi. Masalan, har yili yuzlab magistrlik dissertatsiyalari va ilmiy maqolalar tarix va manbashunoslik yo'nalishida himoya qilinmoqda, bu esa ilmiy salohiyatning oshib borayotganidan dalolat beradi. Shu bois, oliy ta'lim tizimida tarixshunoslik va manbashunoslik fanlarini o'qitish nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki talabalarni mustaqil ilmiy izlanishga yo'naltirish, manbalar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish va tanqidiy fikrlashni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda tarixshunoslik va manbashunoslik fanlari integratsiyalashgan holda, innovatsion metodlar asosida

o'qitiladi. Masalan, Harvard University va University of Oxford kabi yetakchi oliy ta'lim muassasalarida tarix fanini o'qitishda raqamli arxivlar, interaktiv platformalar va multidisiplinar yondashuvlardan keng foydalaniladi. Talabalar nafaqat an'anaviy yozma manbalar, balki vizual, arxeologik va statistik ma'lumotlar bilan ham ishlash ko'nikmasiga ega bo'ladilar. Shuningdek, UNESCO tomonidan ilgari surilgan madaniy merosni saqlash va raqamlashtirish dasturlari doirasida ko'plab tarixiy manbalar ochiq elektron bazalarga joylashtirilmoqda. Bu esa manbashunoslik tadqiqotlarining geografik chegaralarini kengaytirib, ilmiy hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Yevropa mamlakatlarida, xususan Germaniya va Fransiyada tarixshunoslik maktablari manbalarni tanqidiy tahlil qilish, ularni kontekstual o'rganish va ilmiy rekonstruksiya qilish metodlari bilan ajralib turadi. Xorij tajribasining yana bir muhim jihati — bu talabalarni erta bosqichdan ilmiy izlanishga jalb etishdir. Ko'plab universitetlarda bakalavriat bosqichidayoq talabalar arxivlar, muzeylar va ilmiy markazlarda amaliyot o'taydi, mustaqil tadqiqot olib boradi. Bu esa ularning manbashunoslik ko'nikmalarini mustahkamlash va tarixiy tafakkurini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Mazkur yo'nalishda Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan g'oya va tashabbuslar alohida ahamiyatga ega. Xususan, Prezident o'z nutqlarida milliy tarixni chuqur va xolis o'rganish, yoshlar ongida tarixiy xotira va milliy o'zlikni shakllantirish zarurligini bir necha bor ta'kidlab kelmoqda. Jumladan, tarix fanini o'qitishda eskirgan yondashuvlardan voz kechish, zamonaviy ilmiy metodologiyalarni joriy etish, tarixiy manbalarni keng o'rganish va ularni raqamlashtirish masalalari davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Amaliy jihatdan, Prezident tashabbusi bilan tarix fanini rivojlantirishga qaratilgan qator qaror va farmonlar qabul qilindi.

Xususan, O'zbekiston tarixi bo'yicha yangi konsepsiyalar ishlab chiqildi, ilmiy-tadqiqot institutlari faoliyati takomillashtirildi hamda arxiv va muzeylar tizimini modernizatsiya qilishga e'tibor kuchaytirildi. Tarixiy manbalarni saqlash, ularni ilmiy muomalaga kiritish va yosh tadqiqotchilarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha aniq vazifalar belgilab berildi. Shuningdek, oliy ta'lim tizimida tarixshunoslik va manbashunoslik fanlarini o'qitish sifatini oshirish, professor-o'qituvchilarning ilmiy salohiyatini kuchaytirish, xalqaro tajribani joriy etish ham muhim yo'nalish sifatida qayd etildi. Bu borada xorijiy yetakchi oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikni kengaytirish, zamonaviy o'quv dasturlari va adabiyotlar yaratish masalalari dolzarb vazifa sifatida belgilangan. Shu bois, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida tarixshunoslik va manbashunoslik fanlarini rivojlantirish nafaqat ilmiy, balki ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga ham ega bo'lib, mazkur maqolada ushbu yo'nalishdagi islohotlar, Prezident tomonidan belgilab berilgan ustuvor vazifalar hamda ularning amaliy natijalari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Bundan tashqari, qo'shma ta'lim dasturlari,

akademik almashinuv loyihalari va grantlar orqali xorijiy talabalar uchun qulay sharoitlar yaratilmoqda. Bu esa tarixshunoslik va manbashunoslik fanlarining xalqaro miqyosda rivojlanishiga, ilmiy tajriba almashuviga hamda milliy tarixni jahon ilmiy hamjamiyatiga kengroq tanitishga xizmat qilmoqda. Amaliy jihatdan qaralganda, harbiy ta'lim muassasalarida tarix fanining o'qitilishi, xususan tarixshunoslik va manbashunoslik elementlarining joriy etilishi ofitser kadrlarning strategik fikrlashini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tarixiy manbalarga asoslangan holda qaror qabul qilish, o'tmishdagi xatolarni tahlil qilish va ulardan saboq chiqarish harbiy boshqaruv samaradorligini oshiradi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki hozirgi dunyo miqyosida sodir bo'layotgan zamonaviy axborot urushlari sharoitida tarixni soxtalashtirish va noto'g'ri talqin qilish holatlariga qarshi kurashishda shu bilan bir qatorda sun'iy intellekt bilan bog'liq holatlarda ham tarixshunoslik va manbashunoslik muhim vosita hisoblanadi. Tarixiy haqiqatni himoya qilish, milliy manfaatlarni ilmiy asosda targ'ib etish va yosh avlod ongida mustahkam tarixiy qarashlarni shakllantirish mudofaa tizimining mafkuraviy xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa tarixiy xotirasiz kelajak yo'qligini amalga oshirilayotgan ishlarda sergaklik va xushyorlik muhim ahamiyat kasb etishini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Shavkat Mirziyoyev. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi. *“Ta'lim to'g'risida”gi Qonun*. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezident Administratsiyasi. *Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlar to'plami*. – Toshkent, 2017–2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. *O'zbekiston tarixi (akademik nashr)*. – Toshkent, 2019.
5. Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti. *Sharq qo'lyozmalari katalogi*. – Toshkent, 2018.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi. *Arxiv hujjatlari to'plami*. – Toshkent, turli yillar.
7. UNESCO. *Memory of the World Programme: General Guidelines*. – Paris, 2017.
8. Harvard University. *History and Methodology of Historical Research (course materials)*. – Cambridge, 2020.
9. University of Oxford. *Approaches to History and Sources (academic resources)*. – Oxford, 2019.
10. Toshpo'latov, Sh. *Tarixshunoslik asoslari*. – Toshkent: Fan, 2015.
11. Qodirov, A. *Manbashunoslik va tarixiy tadqiqot metodologiyasi*. – Toshkent, 2017.

12. Rajabov, Q. *O'zbekiston tarixshunosligi tarixi*. – Toshkent, 2018.
13. Sodiqov, H. *Tarixiy manbalarni tahlil qilish usullari*. – Toshkent, 2020.
14. Azamatov, M. *Tarix fanini o'qitish metodikasi*. – Toshkent, 2021.